

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН А.А.АЛЫШБАЕВА АТЫНДАГЫ УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫНЫН ФИЛОСОФИЯ, УКУК ЖАНА СОЦИАЛДЫК-
САЯСИЙ ИЗИЛДӨӨ ИНСТИТУТУ**

**Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШ Д 23.20.611

Кол тамга укугунда

УДК: 316.7(575.2) (043.3)

КЫРГЫЗБАЕВА ЖАНАРА ЖОЛДОШБЕКОВНА

**«Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чүй аймактарынын
социалдык-маданий өнүгүүсүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү»**

22.00.04- социалдык түзүм, социалдык институттар жана процесстер

АВТОРЕФЕРАТ

социалдык илимдердин кандидатынын илимий даража алуу үчүн
диссертациясы

Бишкек - 2021

Диссертациялык иш К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Социология кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси:

Нурова Саида Сулеймановна

- социология илимдеринин доктору, профессор.

Расмий оппоненттери:

Салморбекова Рита Бобуевна - социология илимдеринин доктору, профессор, "Соцантро" коомдук бирикмесинин директору

Кокомбаев Кубатбек Султаналиевич - социология илимдеринин кандидаты, доцент, Эл аралык Кувейт университетинин лингвистика жана социалдык гуманитардык дисциплиналар бөлүмүнүн башчысы

Жетектөөчү мекеме:

Ош мамлекеттик университети, Социалдык иштер кафедрасы. Ош шаары, Ленин көчөсү 331.

Диссертациялык иш 2021 жылдын 30 октябрында саат 14.00 Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А.Алтымышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык- саясий изилдөө институту менен Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу уюштурулган саясий жана социология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденүүгө диссертацияларды коргоо боюнча Д 23.20.611 Диссертациялык кенештин жыйынында корголот. Дареги: 720071, Бишкек шаары, Чуй проспектиси, 265а, 1 кабат, диссертациялык залы.

Диссертация менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын борбордук китепканасынан (дареги: 270071, Бишкек шаары, Чуй проспектиси, 265а, 1кабат), Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканасынан (720033, Бишкек шаары, Жибек-Жолу кочосу 394, 8-корпус, 1 кабат) жана Диссертациялык кенештин [naskr.kg](https://vc.vak.kg/b/ds7-c76-2wu-bdm) сайтынан таанышууга болот. Онлайн коргоо трансляциясынын маатыматтары: <https://vc.vak.kg/b/ds7-c76-2wu-bdm>

Автореферат 2021-жылдын 29 октябрында таркатылды.

**Диссертациялык кенештин
окумуштуу катчысы,
саясий илимдеринин доктору,
доцент**

Ч.Ш.Абдыраманова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөө темасынын актуалдуулугу. Глобалдаштыруу жана эл аралык интеграция процесстери маданий мурастарды сактоо маселелерин актуалдаштырат, көрсөтүлгөн процесстер аларды заманбап цивилизациянын бирдиктүү “социалдык мейкиндигинде” бириктирип жана түптөп, аймактык, жергиликтүү өзгөчөлүктөр сүрүлүп, жок болот. “Социалдык мейкиндик” түшүнүгү экономикалык, саясий, маданий башка түзүүчүлөрдү камтыйт. Аймакты изилдөө көп багыттуу мейкиндик катары анын олуттуу өзгөчөлүктөрүн, спецификасын жана башкалардан айырмачылыгын табууга көмөк көрсөтөт.

Иш жүзүндө чечилди деген иденттүүлүк маселеси кайрадан коомдук пикир катары турат. Аймактардагы иденттүүлүк канчалык деңгээлде окшош жана бирдей, Нарын жана Чүй аймактарындагыдай ар түрдүү жаратылыш ландшафты, социалдык-экономикалык мүнөздөмөлөрү, түрдүү социалдык түзүмү, демографиялык жана этникалык курамы жана да ортолорундагы көптөгөн башка өзгөчөлүктөрү менен аймактардын окшоштугун түшүнүүдө айырмачылык бар экендигин билүү маанилүү. Кыргызстанда акыркы жылдары аймактардын потенциалын жогорулатуу боюнча, өзгөчө тиешелүү инфратүзүмдөрүн өнүктүрүү жаатында маанилүү чаралар кабыл алынгандыгына карабай, ошол айырмачылык тереңдетүү тенденциясына ээ.

Кыргызстандагы заманбап социалдык пикирдин актуалдуу маселелеринин бири ар кайсы аймактардын жашоосунун дагы деле маанилүү өзгөчөлүктөрүн изилдөө болуп саналат, себеби социалдык чөйрө мурдагыдай эле артыкчылыктуу болуп калууда. Ар түрдүү процесстердин баардык жактан көп кырдуулугунда белгилүү бир бүтүндүктү, социомаданий система деп атоого боло турган интеграциялоону байкоого болот. Нарын жана Чүй аймактарындагы социомаданий иденттүүлүк канчалык дал келет? Глобалдаштыруунун таасири астында кыргыз элинин кандай каада-салттары жана үрп-адаттары жок болуп, алардын ичинен кайсылары жаңы абалга өзгөрөт? Маанилүүлүгү боюнча ар түрдүү объективдүү факторлор (экономика, жаратылыш жана климаттык шарттар ж.б.у.с.) Нарын жана Чүй областтарындагы эки аймактын жашоосунун социомаданий өзгөчөлүктөрүнө канчалык таасир этет?

Ошентип бул изилдөөнүн актуалдуулугу мезгилдин талаптарына ылайык жазылган. Аймактардын социомаданий өзгөчөлүктөрүнө өзгөчө көңүл бурулат. Маданият коомдун тарыхый аныкталган деңгээлинин өнүгүшүн, адамдардын жашоосун жана ишмердүүлүгүн уюштуруунун түрү жана формаларында чагылдырылган адамдардын чыгармачылык дараметин жана жөндөмдүүлүктөрүн, ошондой эле элдин каада-салттары жана үрп-адаттарында ишке ашырылган алар тарабынан түзүлгөн материалдык жана рухий баалуулуктарды билдирет. Ар бир маданият кайталангыс жана ар биринин өзүнүн чындыгы бар, ошого карабастан маданиятта 100 же 200 жылдан кийин да жашап кете ала турган кандайдыр бир туруктуулук барбы?

Тигил же бул элдердин социомаданий өзгөчөлүктөрүн, алардын социомаданий окшоштугунун өнүгүшүнө кандай факторлор таасир этет?

Артыкчылыктуу илимий багыттары, билим берүүчү жана илимий мекемелер тарабынан өткөрүлүүчү илимий-изилдөөчү иштери менен диссертациянын темасынын байланышы.

Изилдөөнүн бул темасы К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик гуманитардык университетинин Социалдык-психологиялык факультетинин социология кафедрасынын ИИИ планына кирет.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чүй аймактарынын социалдык-маданий өнүгүүсүнүн аймактык өзгөчөлүктөрүн табуу.

Бул максатка жетүү үчүн изилдөөнүн төмөндөгүдөй негизги илимий-теориялык милдеттерин чечүү божомолдонууда:

1. Дүйнөлүк коомдук пикирдин иденттүүлүк теориясына жана аларды ишке ашыруу механизмдерине талдоо жүргүзүү.

2. Социомаданий иденттүүлүктүн өзгөчөлүктөрүн белгилөө.

3. Аймактык иденттүүлүктүн өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу.

4. Кыргыз элинин иденттүүлүгүнүн негизги факторлорун жана социомаданий индикаторлорун аныктоо.

5. Кыргыз элинин социомаданий иденттүүлүгүнө таасир эткен факторлорду аныктоо жана көрсөтүү.

6. Нарын жана Чүй аймактарынын айырмачылыктарынын мисалында кыргыз элинин иденттүүлүгүнүн социомаданий матрицасын иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы Нарын жана Чүй областтарынын өнүгүүсүндөгү айырмачылыктар аркылуу социомаданий иденттүүлүктүн аймактык факторлору социологиялык илимде комплекстүү жана системалуу изилденгенинде.

Илимий жаңылык статусуна ээ болгон төмөндөгүдөй бир катар жыйынтыктар алынган:

1) Иденттүүлүктүн көп иденттүүлүк жана интегративдүү социологиялык концепциясы жөнүндө түшүнүктөргө чейин “өзүмдүкү” жана “башка бирөөнүкү” элементардык принцибинен көз караштардын эволюциясы, түшүнүктөрдүн жана иденттүүлүк теориясы байкалып, иденттүүлүк статикалык көрүнүш болуп саналбай тургандыгы жана тышкы жана ички факторлордун таасирине карата өзгөрө тургандыгы көрсөтүлдү.

2) Социомаданий иденттүүлүктүн социологиялык концепциясын талдоонун негизинде жамааттык иденттүүлүктүн деңгээли жана механизмдери, биздин учурда, социомаданий иденттүүлүк этникалык жана аймактык иденттүүлүктү түзүүнүн негизи катары табылган.

3) Аймактык иденттүүлүктүн социологиялык концепциясын изилдөө анын түзүлүшүнө төмөндөгүдөй бир катар факторлор таасир эте тургандыгын көрсөткөн: жаратылыш-ландшафттык, административдик-аймактык, социалдык-экономикалык, социологиялык жана социомаданий.

4) Кыргыз окумуштууларынын изилдөөлөрүн талдоо кыргыз элинин иденттүүлүгүнө таасир эткен конкреттүү факторлорду жана социомаданий индикаторлорду табууга мүмкүнчүлүк берген.

5) Нарын жана Чүй аймактарынын социомаданий өнүгүүсүнө таасир эткен аймактык иденттүүлүктүн конкреттүү факторлору байкалган.

6) Нарын жана Чүй аймактарынын социомаданий айырмачылыктарынын мисалында кыргыз элинин иденттүүлүгүнүн социомаданий матрицасы иштелип чыккан жана сунушталган.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү анда камтылган чыныгы материал, теорияларды талдоо жана иденттүүлүк концепциясы, ар кайсы аймактарда алардын объективдүү жана субъективдүү шарттарынын жыйындысы бар болгондугунда. Корутунду жана сунуштамалар социомаданий иденттүүлүктү жана аларды аныктаган факторлорду түзүүнүн механизмдерин түшүнүүгө жардам берет, бул албетте азыркы замандын чакырыктарын көтөрө албай турган же коомдук жашоонун жаңы чындыктарынын мезгили жана талаптарынын кысымы астында башкага өзгөрүп кетиши мүмкүн болгон каада-салт жана үрп-адаттардын ролун түшүндүрөт.

Изилдөөнүн жоболору жана корутундулары азыркы замандагы этникалар ортосундагы кырдаалды талдоодо мамлекеттик бийликтин органдары, коомдук уюмдар жана эксперттер жана “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүктү түзүүнүн айланасындагы кыргызстандык коомду консолидациялоодо пайдалана алышат.

Диссертациялык иштин мазмуну жождук сабактарды жана социология, аймактарды таануу, саясат таануу, маданият тарыхы боюнча жана б.у.с. атайын курстарды өтүүдө пайдаланса болот.

Коргоого чыгарылып жаткан диссертациянын **негизги жоболору:**

1) Иденттүүлүк түшүнүгү – өнүгүүчү түшүнүк, ал статикалык эмес жана ар түрдүү негиздемелери бар, тышкы жана ички факторлорго карата алмашышы жана өзгөрүшү мүмкүн деген тыянак негизделген.

2) Социомаданий иденттүүлүк этникалык же башка жамааттык иденттүүлүктү түзгөн негизги топтук иденттүүлүк болуп саналат.

3) Аймактык иденттүүлүк ага түрдүү даражада таасир эткен төмөндөгүдөй факторлордон көз каранды: жаратылыш-ландшафттык, административдик-аймактык, социалдык-экономикалык, социологиялык, социомаданий.

4) Кыргыз элинин аймактык социомаданий иденттүүлүк конкреттүү факторлор, системалык баалуулуктар, каада-салт жана үрп-адаттардын катарында түзүлөт жана көрүнөт.

5) Нарын жана Чүй аймактарынын социомаданий өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн салыштыруунун негизинде бир катар факторлор жана алардын аймактык иденттүүлүккө таасир этүү даражасы аныкталган.

6) Нарын жана Чүй аймактарынын материалдарында “социомаданий иденттүүлүктү” өзүнчө ишке ашырган каада-салт жана үрп-адаттардын

таралышынын түрдүүлүгү табылган “кыргыз элинин социомаданий түзүлгөн иденттүүлүгү” сунушталган.

Издөнүүчүнүн жеке салымы кыргыз элинин баалуулуктарында, каада-салттары жана үрп-адаттарында чагылдырылган иденттүүлүк теориясын, социомаданий иденттүүлүк концепциясын, “кыргыз элинин социомаданий иденттүүлүк” аймактык иденттүүлүк факторлорун конкреттештирүүдө көрсөтүлгөн. 2020-2021-жылдары издөнүүчүнүн демилгеси менен социологиялык сурамжылоо жүргүзүлгөн. 600 респондент (анкеттөө), 60 респондент (маектешүү) суралган. Нарын областы боюнча сурамжылоого: Нарын ш., Ат-Башы, Ак-Талаа, Кочкор, Жумгал, Нарын райондору киргизилген жана Чүй областы боюнча: Токмок ш., Кара-Балта ш., Шопоков ш., Кант ш., Ысык-Ата, Аламедин, Жайыл, Кемин, Москова, Панфилов, Сокулук райондору киргизилген. Алардын ичинен Нарын аймагы боюнча эркектер - 50,5%, аялдар - 49,5%. Чүй аймагы боюнча эркектер - 49,1 %, аялдар - 50,9%.

Диссертациянын жыйынтыгын апробациялоо (текшерип көрүү).

Изилдөөнүн жыйынтыктары Бишкек мамлекеттик университетинин Социология кафедрасынын отурумунда талкууланган. Диссертациянын материалдары эл аралык жана республикалык конференцияларды, Бишкек ш. “Интергельпо” кооперативинин 85 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференцияда, 2020жылдын 15-декабрындагы “COVID-19 пандемиясынын социалдык-экономикалык кесепеттери” Эл аралык илимий-практикалык конференцияда (онлайн катышуу) доклад түрүндө берилген. Докладдын темасы: “Кыргыз Республикасынын социалдык-маданий өзгөчөлүктөрү: социологиялык изилдөөнүн жыйынтыктары” (“Социо-культурные особенности Кыргызской Республики: итоги социологического исследования”) Вестник ИСРиП.

Диссертациянын жыйынтыгынын толук чагылдырылышын басылмаларда жарыялоо. Ушул изилдөөнүн негизги жоболору жана жыйынтыктары автордун 10 илимий басылмасында Бишкек жана Тамбов шаарларында жарык көргөн илимий журналдарда, макалалардын жыйнагында берилген.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык изилдөө киришүүдөн, үч бөлүмдөн, корутунду бөлүгүнөн, библиографиялык тизме жана тиркемелерден турат. Диссертациянын толук көлөмү 150 бетти, кошумча библиографиялык булактардын аталышы 8 бетти түзөт. Жыйынтыгында 158 бет.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү изилдөөнүн темасынын актуалдуулугуна негизделген, маселени илимий иштелгендик даражасы мүнөздөлөт, максаты жана милдеттери, методологиялык негиздери жана илимий жаңылыгы ачылган, изилдөө объектиси жана предмети, иштин теориялык жана практикалык маанилүүлүгү белгиленген, коргоодо көтөрүлүүчү негизги жоболор түзүлгөн, изилдөөнүн жыйынтыктары апробациялоо жана жарыялоо, диссертациялык иштин түзүмү тууралуу маалыматтар келтирилген.

Диссертациянын биринчи бөлүмү **“Иденттүүлүк феноменин изилдөөнүн теоретикалык негиздери”** изилдөөнүн төмөндөгүдөй теоретикалык негиздерин ачып көрсөтөт: иденттүүлүк теориясы жана аны ишке ашыруунун механизмдери жана социомаданий иденттүүлүк теориялары.

Биринчи бөлүмдүн биринчи параграфында **“Иденттүүлүк теориясы жана аны ишке ашыруунун механизмдери”** негизги теориялар жана иденттүүлүктү изилдөө мамилелери изилденген. Автор тематикалык белгилер боюнча окумуштуулардын иштерин бириктирүүгө аракеттенген. Ушул мезгилге чейин топтолгон материалдар төмөндөгүдөй чет өлкөлүк, россиялык жана кыргызстандык окумуштуулардын жамааттык жана жеке монографиялык изилдөөлөрүнө багыт алууга мүмкүнчүлүк берди: Исаев К.И., Акунов А., Асанканов А.А., Нурова С.С., Артыкбаев М.Т., Жоробеков Ж., К., Кошбакова Б.М., Мендибаев Н., Омуралиев Н.А., Сааданбекова Ж.С., Салморбекова Р.Б., Эркинбеков Т. ж.б.

Өз алдынча идентификациялоонун теория жана концепцияларынын аналитикалык сереби коомдук пикир иденттүүлүк феноменинин маанисин, анын ишке ашыруу механизмдерин активдүү издеген жана белгилүү бир ийгиликтерге жетишкендигин көрсөттү. З.Фрейдин “өзүмдүкү” жана “башка бирөөнүкү” принциби боюнча Э.Эриксондун иденттүүлүктүн бүт өмүрүнүн аралыгында өзгөрүшү тууралуу идеяларына чейин акылдан тыш жөнөкөй салыштыруусу [Эриксон. Э. Детство и общество. // СПб., 1996. - С. 96].

Т. Парсонс “социалдык иденттүүлүк” категориясын жеке мааниси символдоштуруу (тил, баалуулуктар аркылуу ж.б.) аркылуу сыр белгилер системасы түрүндө аныктаган жана субъектин социалдык иш-аракетин аныктаган. Ушул контексттин негизинде иденттүүлүк абал эмес, инсандын түзүмдүк мүнөздөмөсү башкача айтканда, анын негизи болуп саналат.

П. Бергер жана Т. Лукмандын социалдык түзүмдөө теориясында адамдардын деперсонализацияланган өз ара байланыштарынын жашоо булактары катары колдонуудагы ченемдердин жана эрежелердин ролу баса белгиленет. Авторлорго ылайык, түзүмдөө субъекти бир эле мезгилде анын объекти болуп саналат. Бул эки иденттүүлүк көрүнүштү анкеттөө маанилүү, себеби алар өз ара айкалышат жана бири-бирине таасир этет. Социалдык түзүмдүн татаалданышы менен иденттүүлүктүн көптүгү өсүүдө [Парсонс Т. Система современных обществ. // М, 1997. – С. 113-115.].

П. Бурдые “практикалык сезим интуициясы” катары өзүнүн социалдык абалын индивид аркылуу баалоодон социалдык идентификациялоого көз карандылыгын билдирет. Социалдык иденттүүлүк кеңири спектрдеги объективдүү да субъективдүү да мүнөздөгү терең интерналдаштырылган өтө индивидуалдуу комплекс катары чыгат. Өнөктөштүн ченемдик күтүүлөрүнө ылайык келүүгө умтулуп жатып адам өз ара аракеттешүүдө өзүнүн окшоштугун билет, бирок ошол эле мезгилде өзүнүн кайталангыс экенин билдирүүгө умтулат.

Ю.Хабермас жана К.Дюбар идентификациялык түрдүн иштеши эки параллелдүү механизмдердин таасири менен аныктала тургандыгын белгилешет: индивидуалдуу-биографиялык – аркылуу индивиддер иденттүүлүктү өздөрү үчүн түзүшөт (ички идентификациялоо); жана социотүзүмдүк, “башкалар үчүн иденттүүлүктү” мыйзамдаштыруучулар (тышкы идентификациялоо).

Азыркы замандагы теоретикалык социологияда “объективисттик” (макросоциологиялык) жана “субъективисттик” (микросоциологиялык) көз караштарды айкалыштырган социалдык чындыктын *синтезделген үлгүсүн* жаратууга тенденциясы белгилүү болгон. Ошого байланыштуу жеке иденттүүлүктүн интегративдүү социологиялык концепциясын карап чыгуу маанилүү болууда [Дж. Тернер. Социальное влияние. // Санкт-Петербург, 2003. - С. 27].

Инсандык социалдык өз алдынча идентификациялоо түшүнүгүн деталдуу концептуалдык тариздөө инсан жөнүндө социомаданий контекстке киргизилген макросоциологиялык, микросоциологиялык жана социопсихологиялык түшүнүктөрдү синтездөө аркылуу жүзөгө ашырылышы зарыл. Талдоонун көрсөтүлгөн тегиздиктеринин кесилишинде инсандык идентификациялоо динамикалууу прогресс катары турат, ал эми социалдык иденттүүлүк социологиялык категория катары методологиялык негиздемеге ээ болот.

Биринчи бөлүмдүн экинчи параграфында **“Социомаданий иденттүүлүк теориялары”** изилденген иденттүүлүк эрежеси катары институционалдаштырылган, башкача айтканда негизги социалдык институттарга байланыштуу социализация процессинде түзүлгөн кубулуш катары саналат жана институционалдык талаптарга ылайык жүрүм-турумдарда билинет.

Азыркы замандагы модернизациялоо процесстери төмөндөгүдөй мүнөздөлөт:

- коомдун жашоосунун экономикалык жана социалдык-саясий чөйрөсүн реорганизациялоо менен,

- институционалдык түзүмдү өзгөртүү менен

- коомдун социалдык түзүмүн жана анын маданиятын кайра түзүү менен,

- социалдык жүрүм-турумдун баалуулуктар жана үлгүлөр системасы менен.

Салттуу коомдун идентификациялоо процесстери жана индивиддин статусу, арасында коомго, социалдык топко ж.б. таандык болгон бир катар факторлор менен катуу регламенттелген.

Модерн доорунда адамдардын жашоо аракетинин макросоциологиялык шарттары өтө тез өзгөрүп, жыйынтыгында социалдык дифференциациялоо жана индивидуализациялоо процесстеринин параллелдешүүсү жүрөт, ошондой эле төмөндөгүдөй потенциалдык идентификациялык белгилердин спектри кеңейет: кесиптик, саясий, стилдик, дүйнөтааным ж.б.у.с.

Социомаданий өз алдынча идентификациялоонун заманбап процессинин маанилүүрөөк факторлору болуп төмөндөгүлөр саналат:

1. Социалдык жүрүм-турумдун социалдык жөнгө салуу системасын жана тиешелүү матрицасын бузуу.

2. Идеологиялык боштук шарттарында жалпы коммуникация каражаттарынын ролунун өсүшү. Бир катар социологдордун пикири боюнча индивиддердин аң-сезимине таасир эткен жалпы масштабдагы жаңы технологиялардын жардамы менен жалпы коммуникация каражаттары *социализациянын жетектөөчү агенттеринин* ролуна ээ боло башташкан.

3. Социалдык түзүмдү трансформациялоонун жыйынтыгында баалуу-ченемдик системаны өзгөртүү.

Социомаданий иденттүүлүктү түзүү процесси эки негизги багыттардын алкагында каралат: психологиялык жана социологиялык. Биринчинин алкагында, социалдык иденттүүлүк инсандык түзүмдүн ажырагыс элементи катары түшүндүрүлөт. Экинчинин алкагында, социалдык иденттүүлүк адамдын же адамдардын топторунун социалдык жалпылык менен идентификациялоосунун жыйынтыгы катары түшүндүрүлгөн маанилүү социологиялык түшүнүк общностью [Демичев И.А., Гульфина Д.С. Идентичность как социокультурный феномен // М, 2017. - С. 156.].

Ар бир адам үчүн жашоонун түрдүү этаптарында иденттүүлүктүн ар кандай түрлөрү актуалдуу. Социалдык өзгөрмөлүүлүккө ылайык, индивид бир мезгилде бир нече иденттүүлүккө ээ, себеби адам түрдүү социомаданий мейкиндиктерде өз ара аракеттешет. Социалдык иденттүүлүк индивиддерди аларды топтук тиешелүүлүгү (кесиптик, класстык, этникалык ж.б.) боюнча айырмалоого мүмкүндүк берүүчү социалдык мүнөздөмөлөрдүн биримдигин жана ишин улантуучулук белгиленген системасын аныктайт.

Социомаданий иденттүүлүктүн феноменине талдоо жүргүзүү иденттүүлүктүн төмөндөгүдөй түрлөрүн аныктоого мүмкүнчүлүк берди:

- *Жалпы адамзаттык иденттүүлүк* адамзат цивилизациясынын өкүлү катары өзүн индивид деп түшүнүүнүн натыйжасында түзүлөт; социомаданий контекстке карабастан түзүлөт;
- *социомаданий иденттүүлүк* индивидди жалпысынан коом, мамлекет, улут ж.б. катары макросоциалдык жалпылыктар менен окшоштуруунун жыйынтыгын өзүнө камтыйт;
- *социотоптук иденттүүлүк* индивидди тигил же бул социалдык топтун өкүлү катары аныктоонун жана өз алдынча аныктоонун натыйжасы болуп саналат ;
- *жеке иденттүүлүк* өзүнө *физикалык* катары киргизген, адамдын физикалык, физиологиялык жана биологиялык белгилери боюнча өзүн-өзү

аныктоосунун натыйжасын көрсөтөт; ошондой эле *рефлексивдик иденттүүлүк*, индивиддин субъективдүү мүнөздөмөлөрүн чагылдырган: мүнөзүнүн өзгөчөлүктөрүн, дүйнөтаанымынын спецификасын, ошондой эле адеп-ахлактык, интеллектуалдык сапаттарын ж.б.

Инсандык түзүм идентификациялоонун бардык төрт деңгээлин камтыган, тигил же бул даражада тышкы жана ички инсандык факторлордун уникалдуу жана аныкталган жыйындысынын комбинациясы. *Социомаданий топторду* түзүү жалпы кызыкчылыктардын, инсандар аралык баалуулуктардын, эмоционалдык байланыштардын, аң-сезим жана жүрүм-турум ченемдеринин пайда болушуна алып келет. Ошонун негизинде жамааттык иденттүүлүктөрдүн үстөмдүк кылуучу маанилерин белгилебей кетүүгө болбойт: алар индивиддерге көрсөтмөлөрдү тапшырышат, ал эми акыркылары өздөрүнүн ишмердүүлүктөрүнүн аркасында тигил же бул жол аркылуу адаптацияланышат, анын ичинде өзгөртүү киргизүү аркылуу.

Жамааттык иденттүүлүк бул топтор жана коомчулук үчүн жөн гана мүнөздүү болбостон жүрүм-турум, мамиле түзүү жана ой жүгүртүү принциптеринин комплекси менен чыгышат - аталган жамаат үчүн анын индивиддери түзгөн функционалдык социалдык ролдор жана статустарынын жыйындысы болуп чыгышат. Мыно ошону менен коомчулуктун институционалдык уюму, эмгекти жана милдеттерди бөлүштүрүүнүн алкагында пайда болгон, аны түзгөн коом катары шартталат.

Иденттүүлүктү түзүүдө биринчи планга дүйнөнү, коомду жана адамды сүрөттөгөн образдардын комплекси катары маданият чыгат. Так эле ушул жерде социалдык жүрүм-турумдун “эталондору”, тийиштүү да тийиштүү эмес да жөнүндө, инсандык сапаты жана б.у.с. анын ишмердүүлүгүнүн жекелигине багытталган жана социалдык чындык менен салыштырылган түшүнүктөр түшүрүлөт жана белгиленет. Бул мааниде иденттүүлүк бир эле мезгилде коомчулуктун азыркы маданиятына жана анын институционалдык уюмдарына байланыштуу болот. Бул иденттүүлүктүн негизги милдетин аткарууга –ушул коомчулуктун өзүн-өзү аныктоосун жана анын башкалар менен айырмачылыгын сактоо жана кайра өнүгүүсүнө мүмкүндүк берет.

Экинчи параграфтын аталышы **“Аймактык иденттүүлүктү изилдөө ыкмалары”**.

Диссертациялык изилдөөнүн объекти: Кыргызстандагы социалдык маданий өнүктүрүүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү: Нарын жана Чуй аймактары.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети: Кыргызстандагы Нарын жана Чуй өрөөндөрүн салыштыруу боюнча, аймактык мүнөздөгү факторлордун калыптанышын, аймактык өзгөчөлүк жана социалдык маданий айырмачылыктарын көрсөтүү.

Диссертациялык изилдөөнүн методдору: диссертациянын методологиялык негизи – социологиялык, комплексдүү, дисциплина аралык мамиле түзөт. Изилдөөнүн негизи болуп социалдык анализдин жалпы методологиялык мамилеси түзөт: ыраатуулук жана өнүгүү принцибинде

негизделген, жана ошондой эле социологиянын сапаттуу методун колдонуп изилдөө жүргүзүлгөн.

Экинчи бөлүмдүн биринчи параграфында **“Аймактык иденттүүлүктүн социологиялык концепциялары жана ыкмалары”**, В первом параграфе второй главы **«Социологические концепции и методы региональной идентичности»**, аймактык иденттүүлүктү изилдөөгө методологиялык мамилени талдоонун негизинде төмөндөгүдөй факторлорду белгилөөгө болот:

1. Жаратылыш-ландшафттык (аймактык-географиялык): Башка коптогон аймактардан аны айырмалоого мүмкүндүк берген, өзгөчөлөнгөн аймактык, жаратылыш, тарыхый, менталдык, этникалык жана башка белгилеринин жыйындысы. Ошондуктан аймактык-географиялык мамиленин алкагында экономикалык мейкиндикти өнүктүрүүнүн аймактык иденттүүлүгү аймактарды социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн фактору катары чыгат жана гетерогендүү мүнөзгө ээ

2. Административдик-аймактык: административдик белгилердин, статустардын, аймактардын жана федерациянын башка субъектинин чек араларынын жыйындысы

3. Социалдык-экономикалык (экономикалык): өндүрүштүк, кадрдык, технологиялык, улуттук экономиканын подсистемасы катары аймактардын инфратүзүмдүк адистештирүү локализацияланган аймактар үчүн мүнөздүү болгон касиеттердин жыйындысы

4. Социологиялык: индивиддердин жамааттык иденттүүлүгү социалдык-аймактык коомчулугу, социалдык түзүмү, социалдык-демографиялык курамы, этникалык курамы, тектик-уруулук курамы жана б.у.с.

5. Социомаданий (синтетикалык: Ар түрдүү критерийлер жана белгилер (системалык, мейкиндиктик, атаандаштыктык, маркетингдик, менталдык феномен жана б.у.с.) боюнча топторго бөлүүгө боло турган синтетикалык феномен.

Экинчи бөлүмдүн экинчи параграфында **“Кыргызстандык изилдөөчүлөр кыргыз элинин иденттүүлүгүнүн негизги ыкмалары жана социомаданий индикаторлору тууралуу”**. Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чүй аймактарынын социалдык-маданий өнүгүүсүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү боюнча коомдук-саясий адабиятты талдоо, аныктоочу негизги индикаторлор болуп төмөндөгүлөр санала тургандыгын көрсөттү: аймактык, социалдык-экономикалык, маданий жана б.у.с.

Кыргыз элинин жашоосундагы эң эле кеңири тараган үрп-адаттары куда түшүү жана үйлөнүү болуп саналат. Ушул бөлүмдө биз биздин респонденттерди куда түшүү менен байланышкан каада-салттарды сурадык: «жанбаштык», «акчачуу», «чач өрүү». Социологиялык сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча Нарын аймагында 44,8% респонденттер – «жанбаштык» үр-адаты бардык жерде тараган, 17,2% – көпчүлүк деңгээлде, 13,8% - жарым-жартылай деп жооп беришти. Чүй аймагында болсо 67,7% - респонденттер аталган үрп-адат тараган эмес, 19,4% – жарым-жартылай деп жооп беришкен.

(№ 1 таблицаны кар.). Ошондой эле «акчачуу», «чач өрүү» сыяктуу үрп-адаттар—Чүй областында тараган эмес. Социологиялык сурамжылоонун маалыматтарына ылайык, көпчүлүк респонденттер аталган үрп-адаттар иш жүзүндө жасалган эмес деп жооп беришти. Ал эми Нарын аймагында аталган үрп-адаттар болуп келүүдө жана бүгүнкү күнгө чейин актуалдуу (2,3-таблицаны кар.).

№ 1 таблица. Кудаларды тосуу салты

“Жанбааштык” (белектери менен бааштык)	Область		бардыгы
	Нарын	Чүй	
Бардык жерде тараган	44,8%	3,2%	23,3%
Көбүрөөк деңгээлде	17,2%	0%	8,3%
Жарым-жартылай	13,8%	19,4%	16,7%
Азыраак деңгээлде	13,8%	3,2%	8,3%
Тараган эмес	3,4%	67,7%	36,7%
Жооп берүүдөн кыйналып турам	6,9%	6,5%	6,7%
Бардыгы	100%	100%	100%

№ 2 таблица. Кудаларды тосуу салты

«Ак чачу» (ун себүү)	Область		Бардыгы
	Нарын	Чүй	
Бардык жерде тараган	37,9%	16,1%	26,7%
Көбүрөөк деңгээлде	13,8%	0%	6,7%
Жарым-жартылай	3,4%	6,5%	5,0%
Азыраак деңгээлде	17,2%	0%	8,3%
Тараган эмес	13,8%	71,0%	43,3%
Жооп берүүдөн кыйналып турам	13,8%	6,5%	10,0%
Бардыгы	100%	100%	100%

№ 3 таблица. Үйлөнүү салты

“Чач өрүү” (чач өрүү)	Область		Бардыгы
	Нарын	Чүй	
Бардык жерде тараган	62,1%	5,1%	60,0%
Көбүрөөк деңгээлде	20,7%	6,5%	13,3%
Жарым-жартылай	3,4%	9,7%	6,7%
Азыраак деңгээлде	0%	6,5%	3,3%
Тараган эмес	3,4%	6,5%	5,0%
Жооп берүүдөн кыйналып турам	10,3%	12,9%	11,7%
Бардыгы	100%	100%	100%

«Чач өрүү» (колукту кыздын чачын өрүү) – бул көчмөн кыргыз элинин эң байыркы салты болуп саналат. Колукту кызга бой жеткен кыздардыкындай

көп сандаган чачтарды өрүп беришкен жана күйөөгө тийгенден кийин чачты экиге бөлүп өрүшкөн. Ошондой эле ун чачкан «кудаларга ак чачуу» деген салт дагы бар. Кудалар конокко алгачкы жолу келгенде, үйгө кирээрдин алдында аларга ун чачышкан. Муну кудалар өмүр бою жакшы көргөн жана ынтымактуу болушу үчүн жасашкан. Кыргыздарда илгертен эле “ак” сөзүн боорукердик жана бакыт түшүнүктөрү менен байланыштырышкан. Бул нерсени сөзсүз көп баласы бар жана бактылуу жашаган улуу курактагы аялдар жасашы керек.

Көпчүлүк респонденттердин пикири боюнча Чүй аймагында бул салттардын жайылуу деңгээли боюнча бул салттар мурда болгон, бирок убакыттын өтүшү менен турмушта колдонулбай калгандыгы менен түшүндүрүлөт. Мисалы, «жанбаштык»—аны даярдоо жана таратуу көптөгөн чыгымдарды алып келгендиктен, көпчүлүгү мындан баш тартышкан. Башкача айтканда, бул «жанбаштык» белегин ким алып келсе, ошол адамга аны алуу үчүн акча бериши керек болгон. Эгерде бул белектин баасынан аз акча берилип калса, андай учурда таарынуу жана башка пикир келишпестиктер болгон. Ошондуктан бул салттын азыркы заманга жараша актуалдуу эмес. Чүй аймагында үйлөнүү үлпөтү негизинен ресторандарда өткөрүлөт, ошол себептүү тигил же бул салттар колдонулбайт. Нарын аймагына кайрылсак, бул жакта да акыркы жылдары «жанбаштык» өзүнүн актуалдуулугун жоготуп баратат. Азыркы заманга жараша негизинен таттуулардын ар кандай түрлөрү, бышырылган жана көп башка нерселер менен толтурулган себеттерди белек катары кудаларга алып барышууда.

Үчүнчү бөлүмдө **“Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чүй аймактарынын социомаданий айырмачылыктары”** эки аймактын социомаданий айырмачылыктары жөнүндө маселе каралат.

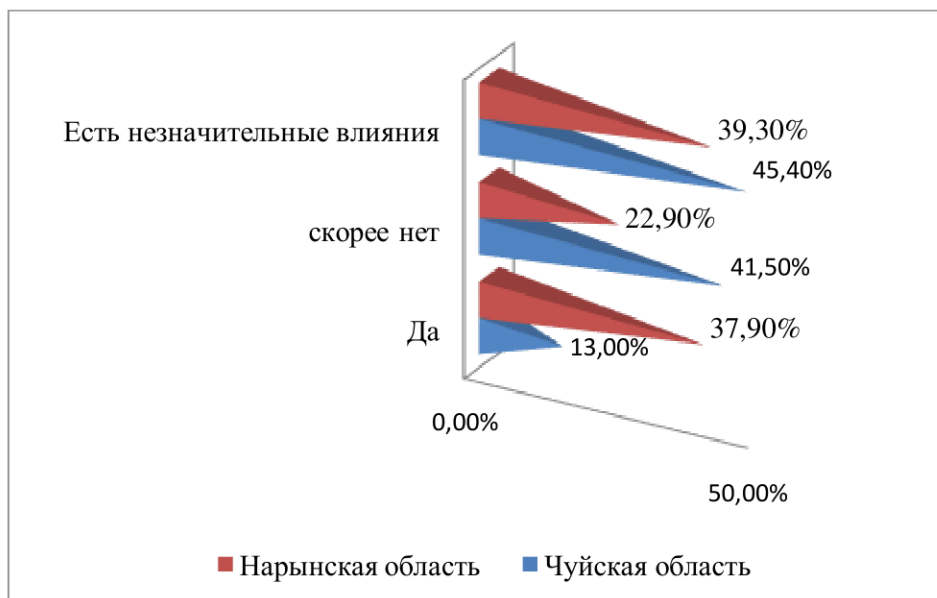
Үчүнчү бөлүмдүн биринчи параграфында **“Социомаданий иденттүүлүккө таасир этүүчү факторлор”** кыргыз этносунун менталитетинин, стереотипинин жана аң-сезиминин түзүлүшүнө кыргыздардын көчмөн жашоо образы маанилүү роль ойногон. Ошондой эле жаратылыш-климаттык шарттары дагы калктын мүнөзү, баалуулуктары жана каада-салттарынын түзүлүшүнө көмөк көрсөткөн. Кыргыз элинин башкы өзгөчөлүгү коллективизм болуп саналат. Кыргыз эли үчүн мындай өзгөчөлүк катаал шарттарда жашап кетүү үчүн калыптанган. Ар бир уруунун ар кандай иш-чараларды өткөргөндө бири-бирине өз ара жардам көрсөткөн, өзүнүн жамааты бар. Мындай мамилелер туугандык байланыштарды бекемдөөгө көмөк көрсөтөт.

Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча көчмөн элдин кээ бир каада-салттары өзүнүн баалуулугун жоготуп, бирок элдин арасында башка көптөгөн жаңы салттар пайда болууда деп айтсак болот. Мисалы, сөөк коюу үрп-адатында өтө көп чыгым. Азыркы заманга жараша төмөндөгүлөр милдеттүү болуп саналат: мал союу (жылкы же уй), мол тамак-аш, конокторду ресторандарга куран окутууга чакыруу жана башкалар. Эки аймак боюнча респонденттердин бир тобу сөөк коюу үрп-адатындагы чыгымдарга каршы экендигин жана аларды

кыскартуу керек деп жооп беришкендигин белгилей кетүү зарыл. Ошондой эле жаңы күч менен чыгып жаткан үйлөнүү үрп-адаттарындагы чыгымдар жөнүндө да ушундай эле айтса болот. “Түштөндүрүү” сыяктуу – кудаларды эт менен коноктоо, татуулары менен себеттер, септин ордуна автоунаа же батир жана б.у.с.

Диаграмма 1

Аймактардын өнүгүүсүнө жаратылыш-климаттык шарттардын таасири (1-диаграмма)



Сиздин аймактын өнүгүүсүнө жаратылыш-климаттык шарттар таасир этеби деген суроого, Чүй аймагы боюнча респонденттердин 45,40% - бир аз таасир этет, 41, 50 % - жок жана 13,00% - ооба деп жооп беришти. Өзүнүн жаратылыш шарттары боюнча Чүй өрөөнү Кыргызстандын түндүгү боюнча көрүнүктүү абалды ээлей тургандыгы белгилүү. Климаттык жагынан бул эң эле жылуу район. Суук эмес мезгили 166-183 күнгө узарат. 1000м. бийиктиги менен Чүй өрөөнү үчүн ысык жай менен талаа кургакчылыгы, жазгы эң көп жаан-чачын жана ачык кургак күз мүнөздүү. Чүй району дыйканчылык үчүн абдан ыңгайлуу. Чүй аймагы өнүгүү жолунда баратат, өнөр жай, кичи ишканалар, дыйканчылык, бак өстүрүү чарбасы жана б.у.с. ийгиликтүү өнүгүүдө. Бул аймакта айыл чарбасында жаңы технологиялар пайдаланылууда, мисалы, Кемин районунда тамчылатып сугаруу системасын 400 гектар аянтка орнотушкан, ошондой эле жыл бою күнөсканаларда жашылча-жемиштер өстүрүлөт. Ошондуктан жаратылыш-климаттык шарттарга карабай дыйкандар түшүм ала алышат.

Нарын аймагына келсек, респонденттердин 39,30% - бир аз таасир этет, 37,90% - ооба жана 22,90% - жок деп жооп беришти.

Көпчүлүгү ооба таасир этет жана аймактын өнүгүүсүнө бир аз таасир эткени бар деп жооп беришти. Бул пикир менен макул болууга болот. Аба-

ырайы, сөзсүз аймактын өнүгүүсүнө таасир этет. Себеби аймактын аба-ырайы чукул континенталдуу, кургак. Кыш суук, узакка созулушу 145-165 күн. Январдагы орточо температурасы – 17°C, кээде -25°-38°C чейин. Жай кургак, орточо жылуу. Июлдун орточо температурасы + 18°C. Мына ошол себептен бул жакта агрардык өнөр жай начар өнүккөн. Жетишсиз сугаруу же жай айларында кар түшүүнүн айынан жаман түшүм алышы мүмкүн. Айыл чарба ишмердүүлүгүнүн негизги түрү мал чарбачылык болуп саналат.

Үчүнчү бөлүмдүн экинчи параграфында **“Кыргыз элинин социомаданий иденттүүлүгү (Нарын жана Чүй аймактарынын социомаданий айырмачылыктарынын мисалында)”** эки аймактын социомаданий айырмачылыктары талданган.

Жалпысынан, жүргүзүлгөн талдоонун негизинде кыргыз элинин каада-салт жана үрп-адаттарынын тарашынын социалдык-маданий айырмачылыктарды талдоодо аймактардын өнүгүүсү жаратылыш-климаттык, ландшафттык, социалдык-экономикалык жана демографиялык өзгөчөлүгүнөн көбүрөөк көз каранды экендиги байкалган. Азыраак деңгээлде түрдүү этникалык коомчулуктун маданиятынын өз ара аракеттешүүсүнө таасири, жашаган жеринин деңгээли, азыркы заманда глобалдаштыруунун маданиятка тийгизген таасири байкалган.

Кыргызстанда ар бир область анын уникалдуу жаратылышынан баштап материалдык жана рухий маданиятына чейин бири-биринен айырмаланышат. Кыргыз элин коштогон каада-салттары баланын төрөлүшүнөн баштап, аны тарбиялоо, үйлөнтүү жана адамдын каза болгонуна чейин коштогон өзгөчө үрп-адаттары мыйзам ченемдүү көрүнүш жана этнос, аймак жана улуттук жашоо образынын маңызы, инсандын социомаданий иденттүүлүгүн айырмалаган белгилөөчтөр болуп калды. Жыйынтыгында 100 же 200 жылдан кийин улуттук каада-салт жана үрп-адаттардан эмне калат? Этникалык идентификациялоону сүрүп чыгарууга алып келген, космостук саякаттоо жана глобалдуу интернет-мейкиндик доорунда аны өзгөртүшү мүмкүн индикаторлорду табуу аракети.

Мурда биздин ата-бабалар курчап турган чөйрө жана жаратылыш адамдарга энергия бере тургандыгын түшүнүшкөн. Алар жашоо мыйзамын билишкен жана тигил же бул үрп-адатты так сакташкан. Алар ырым-жырымдардын күчүн сезишкен жана ар кандай түрдөгү кырсык, жаман окуяларды үрп-адаттардын жардамы аркылуу (М.:курмандык чалуу) жоюшкан. Азыркы заманда адамдар ар кандай ырым-жырымдарды түшүнүшпөйт жана күчүнө ишенишпейт, мисалы, батанын маанисине. Заманбап дүйнөдө тигил же бул үрп-адатты эмне үчүн сактоо керектигин далилдөө кыйын. Тилекке каршы, азыркы жаштарга тигил же бул үрп-адаттын маанисин түшүндүрө турган теория жана далилдер жок. Азыр дүйнө жүзүндө материалдык байлык негизги ролду ойнойт, мындай абал элдин жан дүйнө маданиятына терс таасирин тийгизет. Адамдарда өзүн-өзү таанып билүүсүнүн жоктугу жана үрп-адаттардын маанисин түшүнбөөсү кыргыз элинин жан дүйнө маданиятынын төмөндөшүнө алып келет.

КОРУТУНДУ

1. Инсандын социалдык өзүн-өзү идентификациялоо түшүнүгү деталдуу концептуалдык тариздөө социомаданий контекстке киргизилген инсан жөнүндө макросоциологиялык, микросоциологиялык жана социопсихологиялык таанып-билүүлөрдү синтез аркылуу жүзөгө ашыруу керек. Мына ошол көрсөтүлгөн талдоонун тегиздигинин кесилишинде инсандык идентификацияны талдоо динамикалуу процесс катары турат, ал эми социалдык иденттүүлүк социологиялык категория катары методологиялык негиздемеге ээ болот.

2. Ошентип ар бир адам үчүн жашоонун ар кандай этаптарында иденттүүлүктүн ар кандай түрлөрү актуалдуу. Социалдык вариативдүүлүккө ылайык, индивид бир эле мезгилде бир нече иденттүүлүккө ээ, себеби адам түрдүү социомаданий мейкиндиктерде өз ара аракеттешет. Социалдык иденттүүлүк алардын топтук тиешелүүлүгү (кесиптик, класстык, этникалык жана б.) боюнча индивиддерди дифференцирлөөгө мүмкүндүк берген социалдык мүнөздөмөлөрдүн белгиленген системанын биримдигин жана ишин улантуусун аныктайт.

3. Аймактык иденттүүлүктү изилдөөгө методологиялык мамиле кылууну талдоонун негизинде, төмөндөгү сыяктуу факторлорду бөлүп көрсөтүүгө болот:

- а. Жаратылыш-ландшафттык (аймактык-географиялык);
- б. Административдик-аймактык;
- в. Социалдык-экономикалык (экономикалык);
- г. Социологиялык;
- д. Социомаданий (синтетикалык).

4. Жалпысынан, мына ушул иштелип чыккан негизги факторлор жана социомаданий индикаторлор боюнча Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чүй областтарынын ортосундагы социомаданий айырмачылыктарга талдоо жүргүзүлгөн.

5. Жалпысынан, кыргыз элинин каада-салт жана үрп-адаттарынын таралышынын социалдык-маданий айырмачылыктарына талдоо жүргүзүүнүн негизинде аймактардын өнүгүүсүндө жаратылыш-климаттык, ландшафттык, социалдык-экономикалык жана демографиялык өзгөчөлүктөрүнө жараша чоң көз карандуулук байкалган. Азыраак деңгээлде түрдүү этникалык коомчулуктардын маданиятынын өз ара аракеттешүүсүнүн таасири, алардын жашаган жери, маданиятты азыркы замандагы глобалдаштыруу процессинин таасири байкалган.

6. Жалпысынан, кыргыздардын үйлөнүү, баланын төрөлүшү жана сөөк коюу үрп-адаттарына байланышкан социомаданий үрп-адат, каада-салт жана ырым-жырымдары кыргыз элинин аң-сезимине чоң роль ойнойт деген тыянак чыгарсак болот. Бирок азыркы заманда айрым каада-салттар кыргыз элинин жашоосунда көп анча маанилүү эмес болуп калды, ал эми айрымдары азыркы күнгө чейин артыкчылыкка ээ. Азыркы заманда адамдар каада-салт жана үрп-

адаттарды сактаганга караганда көбүрөөк өз ара атаандашышат. Социологиялык сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча, көпчүлүгү ушул сыяктуу иш-чаралардагы ашыкча чыгымдарды кыскарткылары келгендигин байкоого болот. Анткени калктын негизги катмары материалдык кыйынчылыктарга туш болууда.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАМАЛАР диссертациялык изилдөөдө камтылган иш жүзүндөгү материал, түрдүү аймактардагы теорияларды талдоо жана иденттүүлүк концепциясы, аны түзүүнүн механизмдери, алардын объективдүү жана субъективдүү шарттарынын жыйындысы, тыянактар жана сунуштамалар социомаданий иденттүүлүктү түзүүнүн механизмин жана аларды аныктаган факторлорун түшүнүүгө жардам берет. Бул албетте азыркы замандын чакырыктарын көтөрө албай турган же коомдук жашоонун жаңы чындыктарынын мезгили жана талаптарынын кысымы астында башкага өзгөрүп кетиши мүмкүн болгон каада-салт жана үрп-адаттардын ролун түшүндүрөт.

Изилдөөнүн жоболору жана корутундулары азыркы замандагы этникалар ортосундагы кырдаалды талдоодо мамлекеттик бийликтин органдары, коомдук уюмдар жана эксперттер жана “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүктү түзүүнүн айланасындагы кыргызстандык коомду консолидациялоодо пайдалана алышат.

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаровдун 2020-жылдын 13-ноябрындагы № 39чу Жарлыгы менен бекитилген. “2021-2026-жылдарга карата Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү Концепциясын ишке ашыруу максатында .

Бүгүнкү күндө диссертациялык иштин мазмуну апробацияланган жана диссертациялык иштин автору тарабынан жождук сабактарды жана аймактаануу, социология, саясат таануу, маданият тарыхы предметтери боюнча атайын курстарда өтүүдө пайдаланылат.

Диссертациянын темасы боюнча жарыкка чыккан иштердин тизмеси:

1. Кыргызбаева Ж. Ж. Естественно-природные условия и особенности социально экономического развития Нарынского и Чуйского регионов в КР/ [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Вестник БГУ им. К.Карасаева №2 (28) Бишкек, 2014. - С. 263-265

2. Кыргызбаева Ж.Ж. Отражение региональных особенностей в политической и культурной жизни народа Кыргызстана. / [текст] // Ж. Ж. Кыргызбаева / Вестник КНУ им.Ж.Баласагына Бишкек, 2010.- С. 69-274.

3. Кыргызбаева Ж.Ж. Основные факторы формирования региональной идентичности жителей двух регионов и их материальная и духовная культура / [текст] / Ж.Ж. Кыргызбаева // Известия вузов Кыргызстана №11. Бишкек, 2018 – С. - 170-173.

4. Кыргызбаева Ж.Ж. Региональные особенности и социально-культурное, политическое развитие Нарынского и Чуйского регионов в Кыргызской республике. / [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Вестник научных конференций. Вопросы образования и науки. №4, 7 (4) Тамбов, 2015– С. 48-52
5. Кыргызбаева Ж. Ж. Развитие туризма в Чуйском и Нарынском регионах Кыргызской Республики. / [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Научный альманах (ScienceAlmanac). Тамбов. – С. 72-75
6. Кыргызбаева Ж. Ж. Региональные особенности и социально-культурное развитие Тянь–Шанского и Чуйского регионов в Республике Кыргызстан. / [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Материалы 5-й Всероссийской научно-практической конференции «Альтернативный мир». Благовещенск, 2010 – С. 163-171
7. Кыргызбаева Ж.Ж. Особенности социальных изменений в различных сферах общественной жизни населения Нарынской и Чуйской областей Кыргызстана. / [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Вестник научных конференций Вопросы образования и науки. №12-5 (16). Тамбов. - 2016. – С. 24-27
8. Кыргызбаева Ж.Ж. Природные условия и их роль в развитии туризма в Чуйском и Нарынском регионах Кыргызской Республики / [текст] / Ж.Ж Кыргызбаева // Вестник КРСУ №7, Том 20 - Бишкек, 2020. - С. 37-42
9. Кыргызбаева Ж.Ж. Формирование теорий социокультурной идентичности. / [Текст] / Ж.Ж. Кыргызбаева // Известия вузов Кыргызстана №2. - Бишкек, 2021. С. 86-89
10. Кыргызбаева Ж.Ж. Эволюция теорий идентичности ./ [Текст] / Ж.Ж. Кыргызбаева // Известия вузов Кыргызстана №2. - Бишкек, 2021. С.46-50

22.00.04 - социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына талапкер Кыргызбаева Жанаранын изденип алуу үчүн « Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чуй аймактарын социалдык маданий өнүктүрүүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү» деген темадагы диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: коом, маданият, баалулуктар, социомаданий иденттүүлүк, идентүүлүк, аймактык идентүүлүк, жарандык иденттүүлүк, социо-маданий өнүгүү кыргыз элинин идентүүлүгүнүн социомаданий индикатору

Диссертациялык изилдөөнүн объекти: Кыргызстандагы социалдык маданий өнүктүрүүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү: Нарын жана Чуй аймактары.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети: Кыргызстандагы Нарын жана Чуй өрөөндөрүн салыштыруу боюнча, аймактык мүнөздөгү факторлордун калыптанышын, аймактык өзгөчөлүк жана социалдык маданий айырмачылыктарын көрсөтүү.

Диссертациялык изилдөөнүн методдору: диссертациянын методологиялык негизи – социологиялык, комплексдүү, дисциплина аралык мамиле түзөт. Изилдөөнүн негизи болуп социалдык анализдин жалпы методологиялык мамилеси түзөт: ыраатуулук жана өнүгүү принцибинде негизделген, жана ошондой эле социологиянын сапаттуу методун колдонуп изилдөө жүргүзүлгөн.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты: диссертациянын максаты - Кыргыз Республикасынын Нарын жана Чуй аймактарын социалдык маданий өнүктүрүүнүн аймактык өзгөчөлүктөрүн, кыргыз элинин идентүүлүгүнүн социомаданий индикаторунун негизинде анализдеп жана эки аймактын элинин социалдык маданий идентүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн салыштыруу болгон.

Пайдалануу даражасы жана сунуштар:

Кенейтилген, аны Кыргыз Жараны аттуу жаны жарандык идентүүлүктү өркүндөтүүдө колдонууга болот. Ошондой эле К.Карасаев атындагы БГУнун аймак таануу кафедрасында лекциялык атайын курс катары колдонсо болот.

РЕЗЮМЕ

диссертации Кыргызбаевой Жанары Жолдошбековны на тему: «Региональные особенности социально-культурного развития Нарынского и Чуйского регионов в Кыргызской Республики» на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04— социология.

Ключевые слова: общество, культура, ценности, социокультурная идентичность, идентичность, региональная идентичность, гражданская идентичность, социо-культурное развитие, социокультурная матрица идентичности кыргызского народа.

Объектом диссертационной работы является региональные особенности и социально-культурные различия двух регионов Кыргызстана: Нарынской и Чуйской областей.

Предметом диссертационной работы выступают факторы формирующие региональные характеристики, региональные особенности и социально-культурные различия двух регионов Кыргызстана: Нарынской и Чуйской областей на примерах их сравнения.

Методы исследования: методологической основой диссертации является социологический, комплексный, междисциплинарный подход. В основу исследования были положены общеметодологические принципы социологического анализа: принцип системности и развития, а также проведено исследования с использованием качественных методов социологии.

Цель диссертационного исследования - выявить региональные особенности социально-культурного развития Нарынского и Чуйского регионов Кыргызской Республики путем анализа и сравнения особенностей социально-культурной идентичности населения двух регионов на основе разработанной социокультурных индикаторов идентичности кыргызского народа.

Степень использования или рекомендации по исследованию: расширенное, возможно использование при разработке новой гражданской идентичности «Кыргыз Жараны». Используется при разработке лекционных спецкурсов на кафедре регионоведения БГУ им.К.Карасаева.

SYNOPSIS

of the dissertation written by Kyrgyzbaeva Zhanara Zholdosbekovna on the topic: “Regional Features of the Socio-Cultural Development of Naryn and Chui Regions in the Kyrgyz Republic” for the degree of Candidate of Sociological Sciences by Major 22.00.04- Sociology.

Keywords: society, culture, values, sociocultural identity, identity, regional identity, civil identity, sociocultural development, sociocultural identity of the Kyrgyz people.

The object of the dissertation is the regional peculiarities and sociocultural differences of two regions of Kyrgyzstan: Naryn and Chui regions.

The subject of the dissertation is the factors forming regional characteristics, regional peculiarities and sociocultural differences of the two regions of Kyrgyzstan: Naryn and Chui regions are presented in the dissertation work on the examples of their comparison.

Research methods: the methodological basis of the dissertation are sociological, complex and interdisciplinary approaches. The research was based on the general methodological principles of sociological analysis: the principle of consistency and development, as well as research using qualitative methods of sociology.

The purpose of the dissertation research is to identify the regional features of the sociocultural development of Naryn and Chui regions of the Kyrgyz Republic by analyzing and comparing the features of the sociocultural identity of the population of the two regions on the basis of the developed sociocultural identity matrix of the Kyrgyz people.

Reliance or recommendations for research: is extended, may be used in the development of a new civil identity of “*Kyrgyz Zharany*” (from Kyrgyz language – “Kyrgyz citizen”). It is used in the development of lecture courses at the Department of Regional Studies of the BSU named after K. Karasaev.